

ÇEŞİTLİ FİNANSAL ORANLAR İLE KÂRLILIK ARASINDAKİ İLİŞKİ: KATILIM BANKALARI ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Saffet AKDAĞ*, Mehmet Ali EKİNCİ**

1. Giriş

Bankacılık sektörü finansal piyasalar içerisinde en önemli aktörlerden birisidir. Bunun temel nedeni bankacılık sisteminin tasarrufların yatırıma dönüşmesine aracılık eden öncü sektörlerden biri olmasıdır. Bankacılık sisteminin sağlıklı bir yapıya sahip olması finansal sistemde sağlıklı bir şekilde işlemesine katkı sağlamaktadır. Bu yüzden gerek ulusal gerekse uluslararası birçok finansal otorite bankacılık sisteminin sağlıklı bir yapıya sahip olması için çeşitli düzenlemeler yapmaktadır. Basel sürecinde atılan adımlar bankacılık sektöründe yaşanabilecek olumsuzlukları gidermek amacıyla yapılan düzenlemeler arasındadır.

Bankacılık sektörü fon fazlası olan tasarruf sahiplerinin tasarruflarını toplayarak ekonomiye kazandırılmasına öncülük yapmaktadır. Ancak özellikle muhafazakâr yatırımcılar tarafından bankacılık ürünlerinin tercih edilmemesi nedeniyle bu kesimin tasarruflarının ekonomiye kazandırılmasında sıkıntılar yaşanmasına neden olmaktadır. Muhafazakâr kesimin tasarruflarının ekonomiye kazandırılması ve finansal sisteme dâhil edilmesi amacıyla bankacılık sistemi içerisinde katılım bankacılığı oluşturulmuştur. Helal kazanç mantığıyla hareket eden katılım bankacılığı sayesinde muhafazakâr kesimin hem tasarruflarının ekonomiye kazandırılması sağlanmış hem de bankacılık ürünlerinin bu kesimlerce kullanılması sağlanarak bankacılık sektörünün gelişmesine katkı sağlanmıştır.

Her işletme olduğu gibi bankaların da temel amacı pay sahiplerinin refah düzeyini maksimum yapmaktır. Bu amacı gerçekleştirmek içinde en önemli araç kâr elde etmektir. Bankaların kârlılığının yeterli olup olmadığını tespit etmek ve rakipleri ile karşılaştırmak amacıyla çeşitli kârlılık oranları

* Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bankacılık ve Finans Bölümü, saffet.akdag@bozok.edu.tr

** Öğr. Gör., Yozgat Bozok Üniversitesi, Akdağmadeni Meslek Yüksekokulu, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, mehmetali.ekinci@bozok.edu.tr

kullanılmaktadır. Ayrıca kârlılık üzerinde etkili olan faktörlerin neler olduğu ise birçok çalışmaya konu olmuştur. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı katılım bankalarında kârlılık oranı ile diğer finansal oranlar arasında bir ilişki olup olmadığının tespit edilmesidir.

Çalışma yedi bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde konuya temel bir giriş yapılmış ikinci bölümde katılım bankaları ile ilgili teorik bilgilere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise bankacılık sisteminde kullanılan finansal oranlara dair bilgi verilmiş, dördüncü bölümde ise literatürde yer alan çalışmalara dair özet bilgiler verilmiştir. Beşinci bölümde analizde kullanılan veri ve yöntem tanıtılmıştır, altıncı bölümde çalışmalardan elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Yedinci ve son bölümde genel bir değerlendirme yapılmış ve bundan sonra yapılacak benzer çalışmalara öneriler sunulmuştur.

2. Katılım Bankacılığı

Katılım bankacılığı, İslam hukuku sistemine paralel olarak geliştirilmiş, öncelikle Kur'an ve Sünnet devamında ise İslam kaynaklarına dayalı olarak çalışan finans sisteminin bir parçasıdır (Parlakkaya ve Çürük, 2011: 398).

İslam bankacılığı, İslami finans veya faizsiz bankacılık olarak da bilinen katılım bankacılığı, son zamanlarda bankacılık ve finans sektörü içerisinde hızla yükselmekte ve gelişmektedir. Diğer taraftan, temelde faiz hassasiyeti sebebiyle bankacılık sistemine dâhil edilemeyen atıl fonların ekonomiye kazandırılması ve benzer nitelikli yabancı kaynakların bankacılık sistemine çekilmesi için alternatif bir yol olarak görülmektedir (Pehlivan, 2016: 296).

Faizsiz bankacılık anlayışı dünya gündemine 1960'lı yıllarda gelmiş ve 1980'li yıllarda hızla gelişerek 1985 yılında da özel finans kurumları ismiyle Türkiye'de faaliyete başlanmıştır. Diğer taraftan ulusal ve uluslararası finans piyasalarında bilinebilirlik hususunda yaşanan sıkıntıları çözmek amacıyla 2005 yılında yürürlüğe giren Bankacılık Kanunu ile bu kurumlarının adı Katılım Bankası olarak değiştirilmiştir (Aras ve Öztürk, 2011: 169).

Bankacılık sektörüne katılım bankacılığının girmesinin temel nedenleri aşağıda sıralanmıştır (Esmer ve Bağcı, 2016: 18-19):

- Faiz nedeniyle ticari bankalara gitmeyen atıl fonları ekonomiye kazandırmak.
- İslam bankacılığı sisteminin olduğu ülkeler ile Türkiye'nin ilişkilerini geliştirmek.

- Petrol zengini Arap ülkelerinden Türkiye' ye fon girişi sağlanmak.

Katılım bankaları; faiz yerine kâr ve zarar ortaklığı mantığı ile fon toplayan ve topladıkları fonları doğrudan kredi kullanılmak yerine ticaret ve ortaklık mantığı ile kullandıran bir bankacılık türüdür. Diğer taraftan bu bankaların ana görevi geleneksel bankalarda olduğu gibi tasarruf sahiplerinden atıl fonları toplayıp fon ihtiyacı olan kesimlere kullanılmaktır (Çalık ve Aygün, 2017: 49).

Ayrıca katılım bankalarında toplanan fonlar üzerinden tasarruf sahiplerine sabit bir getiri sözü verilmemektedir. Çünkü kaynak sahibi birikimini bankaya ödünç olarak verdiği zaman vade sonunda ne kadar ek kazanç sağlayacağını bilememektedir. Diğer taraftan banka kullandığı fon üzerinden gelir elde edemediği zaman fon sahibine anaparasından daha düşük miktarda geri vermesi de mümkün olabilmektedir. Ayrıca bu bankaların katlandığı maliyet kâr payı gideri, elde ettiği gelir ise kâr payı gelirleri olarak isimlendirilmektedir (Hazar ve Babuşcu, 2017: 54).

Katılım bankaları cari ve katılım hesapları yoluyla fon fazlası olanlardan kaynak toplamaktadır. Toplanan bu kaynaklar fon ihtiyacı olanlara müşâreke (sermaye ortaklığı), müdârebe (emek-sermaye ortaklığı), murâbaha ve icare (kiralama) gibi yöntemler ile kullanılmaktadır. Ayrıca teminat mektubu, çek ve senet tahsili, döviz alım-satımı, kredi kartı, banka kartı ve ATM hizmeti, çek karnesi, kiralık kasa, ithalat ve ihracat işlemlerini tamamen veya kısmen finanse etmek, kambiyo işlemleri ve mali konularda danışmanlık gibi hizmetler de verilmektedir (Güney, 2015: 27- 32).

3. Katılım Bankalarında Oran Analizi

Bir işletmenin mali performansı, mali tablolar üzerinde bazı teknik inceleme ve hesaplamalar yoluyla değerlendirilir. Diğer taraftan mali değerlendirme yapılırken mali ya da finansal analiz teknikleri denilen bazı araçlardan yararlanır. Mali tablo analizinde kullanılan bu teknikler ise, karşılaştırmalı tablolar analizi (yatay analiz), yüzde yöntemiyle analiz (dikey analiz), eğilim yüzdeleri yöntemiyle analiz (trend analizi) ve oran analizleri olarak sıralanmaktadır (Aktar ve Bodur, 2006: 56).

Finansal analizlerde en yaygın kullanılan tekniklerden birisi oran analizi tekniğidir. Tekniğe göre, finansal tablolarda kalemler arasında anlamlı ilişki birbirlerinin yüzdesi veya birkaç katı olarak kurulmaktadır. Ayrıca hesaplar

arasında matematiksel ilişkiler kurularak işletmelerin finansal yapısı, verimliliği, kârlılığı ve çalışma durumu hakkında bir öngörüye ulaşılabilir. Ancak oran analizlerinde beklenen faydanın sağlanması için elde edilen oranların iyi yorumlanması ve çıkan sonuçların nedenlerinin araştırılması gereklidir. (Akdoğan ve Tanker, 2010: 640). Finansal analizde en sık kullanılan oranlar Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Finansal Oranlar ve Formüller

LİKDİTE ORANLARI	Formül
Cari oran	Dön. var/KVYK
Net çalışma sermayesi	Dön. var-KVYK
Asit test oranı	(Dön. var.- Stoklar)/K.V.Y.K
Devamlı sermaye	Duran varlık + özkaynaklar
Hazır değerler oranı	Hazır değerler / K.V.Y.K
Nakit oranı	(Dön. var.-(stoklar + alacaklar))/KVYK
Stok bağımlılık oranı	(KVYK-(hazır değer + men. kıym.))/stoklar
MALİ ORANLAR	
Borçların özkaynaklara oranı	(KVYK+UVYK) / özkaynaklar
Finansal kaldıraç oranı	(KVYK+UVYK)/aktif toplamı
Varlıkların özkaynaklara oranı	Özkaynaklar / aktif toplamı
Finansman oranı	Özkaynaklar / yabancı kaynaklar
KVYK' ların yabancı kaynaklara oranı	KVYK / yabancı kaynaklar
KVYK' ların pasif toplamına oranı	KVYK / pasif toplamı
UVYK 'ların yabancı kaynaklara oranı	UVYK / yabancı kaynaklar
UVYK 'ların pasif toplamına oranı	UVYK / pasif toplamı
Duran varlıkların özkaynaklara oranı	Duran varlık / özkaynaklar
Duran varlıkların devamlı sermayeye oranı	Duran varlık / devamlı sermaye
Dönen varlıkların top. varlıklara oranı	Dönen varlıklar / top. Varlıklar
Duran varlıkların top. varlıklara oranı	Duran varlıklar / top. Varlıklar
Ödenmiş sermayenin özkaynaklara oranı	Ödenmiş sermaye / özkaynaklar

Maddi duran varlıkların özkaynaklara oranı	Maddi dur. var ./ özkaynaklar
FAALİYET ORANLARI	
Stok devir hızı oranı	Satışların maliyeti / ortalama stoklar
Ort. stokta kalma süresi	360 / stok devir hızı oranı
Alacaklar devir hızı oranı	Net satışlar / ort. Alacaklar
Ort. tahsilat süresi	360 / alacak devir hızı oranı
Ort. etkinlik süresi	Ort. tahs. sür. + ort. Stokta kalma sür.
KÂRLILIK ORANLARI	
Net kârlılık oranı	Dönem net kârı / net satışlar
Brüt kâr oranı	Brüt kâr / net satışlar
Faaliyet kârı oranı	Faaliyet kârı / net satışlar
Mali rantabilite	Net kâr / özkaynaklar

Kaynak: Akdoğan ve Tanker, 2010'dan uyarlanmıştır.

İşletmenin mali tablolarından elde edilen verilere yukarıda Tablo 1'de gösterilen formüller yardımıyla analiz hesaplamaları yapılır ve yorumlanır.

Bankacılık sektörünün yapı itibari ile farklı bir sektör olmasından dolayı mali tablolarında bulunan kalemler de bu duruma göre şekillenmiştir. Dolayısıyla, mali tablo analizinde kullanılan teknikler aynı olmasına rağmen formüllerin değişime uğraması gerekmektedir.

Bankacılık sektöründe en çok kullanılan finansal oranlar aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir (Akgüç, 2012: 457- 458):

- Özkaynak yeterliliğini ölçen oranlar
- Likidite riskini ölçen ya da likidite durumu analizinde kullanılan oranlar
- Varlık yapısı ve kalitesini ölçen oranlar
- Bilançonun para cinsleri itibari ile yapısı ve döviz pozisyon oranları
- Kârlılığın değerlendirilmesine ilişkin kârlılık oranları
- Piyasa bazlı performans ölçme oranları
- Verimlilik göstergesi faaliyet-aktivite oranları
- Büyüme oranları

Tablo 1’de gösterilen finansal oranlar ve formüller mali tablolaradaki kalem farklılığından dolayı bankacılık sektörüne uygun değildir. Dolayısıyla yukarıda sıralanan finansal oranlar formülleri ile beraber aşağıda Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Bankacılık Sektörü Finansal Oranları ve Formülleri

ÖZKAYNAK YETERLİLİĞİNİ ÖLÇEN ORANLAR	Formül
Özkaynak yeterlilik oranı	$\text{Özkaynak} / (\text{KRET} + \text{PRET} + \text{ORET}) \geq 8$
Özkaynak oranı	$\text{Varlık} / \text{özkaynak veya özkaynak} / \text{varlık toplamı}$
Yabancı kaynakların özkaynaklara oranı	$\text{Yabancı kaynaklar} / \text{özkaynaklar}$
Kredilerin özkaynaklara oranı	$\text{Krediler} / \text{özkaynaklar}$
Özkaynağın donuk aktiflere oranı	$\text{Özkaynaklar} / \text{donuk aktifler}$
Sermaye yatırım oranı	$\text{Dağıtılmamış kârlar} / \text{özkaynaklar}$
LİKİDİTE ORANLARI	
Likit değerlerin mevduata oranı	$\text{Likit değerler} / \text{mevduat toplamı}$
Likit değerlerin kısa süreli yükümlülüklerle oranı	$\text{Likit değerler} / (\text{mevduat} + \text{alınan krediler} + \text{para piyasalarına borçlar})$
Borçlu bankaların alacaklı bankalara oranı	$\text{Bankalardan alacaklar} / (\text{alınan banka kredileri} + \text{bankalararası mevduat})$
Likit değerlerin varlık toplamına oranı	$\text{Likit değerler} / \text{varlık (aktif) toplamı}$
Kredilerin mevduat toplamına oranı	$\text{Krediler} / \text{mevduat toplamı}$

Faize duyarlı varlıkların faize duyarlı kaynaklara oranı	Faize duyarlı krediler / faize duyarlı kaynaklar
Faiz ve gelir reeskontlarının faiz ve gider reeskontlarına oranı	Faiz ve gelir reeskontları / faiz ve gider reeskontları
VARLIK YAPISI VE KALİTESİ İLE İLGİLİ ORANLAR	
Kredilerin varlık toplamına oranı	Krediler / varlık toplamı
Tahsili gecikmiş kredilere ilişkin oranlar	Tahsili gecikmiş krediler / toplam krediler
Ortaklık paylarının özkaynaklara oranı	İştirakler (ortaklık payları) net / varlık toplamı
Maddi duran varlıkların (net) varlık toplamına oranı	Maddi duran varlıklar (net) / varlık toplamı
Getirili varlıkların varlık toplamına oranı	Getirili varlıklar / varlık toplamı
BİLANÇONUN YEREL PARA-YABANCI PARA YAPISI ORANLARI	
Yabancı para (YP) varlıkların toplam varlıklara oranı	Yabancı para varlıklar / toplam varlıklar
Yabancı para kaynakların (Y-pasif) toplam varlıklara oranı	Yabancı Para Kaynaklar / Toplam Varlıklar
Döviz Pozisyon Oranı	YP varlıklar / YP yükümlülükler

KÂRLILIK ORANLARI	
Net faiz marjı	Net gaiz Geliri/ ort. get. var. top. veya Net faiz geliri / ort. varlık toplamı
Faiz karşılama oranı	Faiz gelirleri / faiz giderleri
Net kâr marjı	Dönem net kârı / brüt faaliyet gideri
Brüt faaliyet gelirleri oranı	Brüt faaliyet geliri / ortalama varlık toplamı
Varlık kârlılığı oranı	(Dönem net kârı/ brüt faaliyet geliri) * (brüt faaliyet geliri / ort. varlık toplamı)
Özkaynak kârlılığı	Dönem net kârı / ort. özkaynak toplamı
PİYASA BAZLI FİNANSAL PERFORMANS ÖLÇME ORANLARI	
Fiyat kazanç oranı	Hisse senedi borsa fiyatı / hisse başına kâr Hisse senetlerinin toplam borsa değeri/ dönem net kârı
Hisse senedi toplam kârlılığı	$r = \frac{(P_t - P_{t-1}) + D + n P_{ty} - S}{P_{t-1}}$
Fiyat defter değeri oranı	Hisse senedi borsa fiyatı / hisse defter değeri Hisse senetlerinin toplam borsa değeri / özkaynak
Fiyat maddi özkaynak oranı	Borsa değeri / maddi özkaynak

Kaynak: Akgüç, 2012: 458-545'dan uyarlanmıştır.

Bankanın mali tablolarından elde edilen verilere yukarıda Tablo 2'de gösterilen formüller yardımıyla analiz hesaplamaları yapılır ve yorumlanır.

Katılım bankalarının, ticari bankalardan farklı olarak faizsiz bankacılık faaliyeti yürütmesinden dolayı mali tablolarında bazı kalemlerde farklılık bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle katılım bankalarında faizli işlem olmadığından dolayı toplanan fonlar katılım ve cari hesaplarda takip edilerek faiz gideri yerine kâr payı gideri gerçekleşir. Diğer taraftan kullanılan fonlar da faiz geliri yerine kâr payı geliri olarak gerçekleşir. Dolayısıyla katılım bankalarının mali tablo kalemlerinden ticari bankalara göre farklılıklar

görülebilmektedir ve analizler yapılırken bu farklılıklar dikkate alınarak formüller uyarlanmalıdır.

4. Literatür

Kaya (2002) panel veri analizi kullandığı çalışmasında 44 bankanın 1997-2000 yıllarına ait net faiz marjı, aktif kârlılık ve özkaynak kârlılığının makro ve mikro belirleyicileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda net faiz marjının mikro belirleyicileri olarak likitide, mevduatlar, özkaynaklar, ve personel harcamaları, aktif kârlılığın mikro belirleyicileri ise likidite, mevduatlar, krediler, özkaynaklar, aktif kalitesi ve personel harcamaları olarak öne çıkmaktadır. Özkaynak kârlılığının mikro belirleyicileri ise likidite mevduatlar, krediler menkul değerler, özkaynaklar, personel harcamaları ve yabancı para pozisyonu olduğu ifade edilmiştir.

Atasoy (2007) çalışmasında ticari bankaların 1990-2005 yıllarına ait verileri kullanılarak, bankalara özgü değişkenlerin aktif kârlılık ve net faiz marjı üzerindeki etkileri panel veri analizi ile araştırılmıştır. Analiz sonucunda, aktif büyüklüğün, özkaynakların, duran varlıkların, karşılık giderlerinin, faiz dışı giderlerin, aktif kârlılık ve net faiz marjı üzerinde etkili olduğu ifade edilmiştir.

Demirhan (2010) çalışmasında 30 Haziran 2008 tarihinde Türkiye bulunan mevduat bankalarının 2003-2008 yılları arasında üç aylık mali tablo verileri kullanılarak finansal yapı kararlarının kârlılıkları üzerine etkisi dört farklı regresyon modelinin kullanıldığı dinamik panel veri analizi yöntemi kullanılarak test edilmiştir. Araştırma sonucunda yerli ve yabancı bankalarda öz sermayenin aktife oranının, hem aktif kârlılık hem de özkaynak kârlılığı ile pozitif ve anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu ifade edilmiştir.

Parlakkaya ve Çürük (2011) çalışmasında 2005-2008 tarihleri arasında Türkiye’de faaliyet gösteren hem ticari ve hem de katılım bankalarının mali verilerinden yararlanarak logit analiz modelinde 23 oran kullanılmak suretiyle aralarında finansal karakteristikleri baz alınarak ayırım yapıp yapılamayacağı belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda hem likidite oranlarının hem de kârlılık oranlarının ticari ve katılım bankaları için ayırt edici bir unsur olarak kullanılabileceğini ayrıca bu bankaların operasyonel faaliyetlerinin birbirinden farklı olduğunu ifade edilmiştir.

Taşkın (2011) çalışmasında 1995-2009 tarihleri arasında Türkiye’de faaliyette bulunan ticari bankaların performansları üzerinde etkili olan içsel ve

dışsal faktörler panel veri analizi yöntemi kullanılarak belirlenmeye çalışılmıştır. Performans göstergesi olarak özkaynak kârlılığı, aktif kârlılık ve net faiz marjı kullanılmıştır. Analiz sonucunda bankaların performansının daha çok mikro değişkenlerden etkilendiği ancak makroekonomik faktörlerin bankaların performansı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı ifade edilmiştir.

Poyraz (2012) çalışmasında Akbank'ın 1988-2011 yılları arasında finansal tablolarından elde edilen oranlar yardımıyla finanslama stratejisi ve kârlılığı arasındaki ilişkinin düzeyi korelasyon ve çoklu regresyon analizleri yapılarak belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda cari oran değişimlerinin kârlılık oranları üzerinde negatif ve anlamlı bir etkisinin olduğu ifade edilmiştir.

İskenderoğlu ve diğerleri (2012) çalışmasında Borsa İstanbul'da işlem gören on üç ticari bankanın 2004-2009 tarihleri arasındaki çeyrek dönemlik finansal verileri üzerinden ticari bankaların büyüklük, büyüme ve sermaye yapısı oranlarının kârlılığa etkisi sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) yöntemi ile test edilmiştir. Araştırma sonucunda, sermaye yapısı oranların kârlılık oranları üzerinde negatif etkisi olduğu ifade edilirken, büyüklük ve büyüme oranlarının ise kârlılık oranları üzerinde pozitif etkisinin olduğu ifade edilmiştir. Kurumlar vergisi oranının ise kârlılık oranları üzerinde herhangi bir anlamlı etkisinin olmadığı belirtilmiştir. Son olarak banka kârlılığının kalıcı olduğu ifade edilmiştir.

Shah ve Jan (2014) çalışmasında Pakistan'da faaliyet gösteren özel bankalar içerisinde en iyi on ticari bankasının finansal performanslarını regresyon ve korelasyon analizi kullanılarak belirlenmeye çalışılmıştır. Analiz sonucunda banka büyüklüğünün ve operasyonel verimliliğin aktif kârlılık üzerinde negatif etkisinin olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca banka büyüklüğünün faiz geliri ile pozitif ilişkili olduğu, operasyonel verimliliğin ise faiz geliri ile negatif ilişkili olduğu ifade edilmiştir.

Sarıtaş ve diğerleri (2016), dinamik panel veri analizinin kullanıldığı çalışmasında 2002-2013 tarihleri arası Türkiye'de faaliyette bulunan on bir ticari bankanın oranları kullanılmıştır. Analiz sonucunda bir önceki dönem aktif kârlılığın varlığı ve takipteki krediler/toplam krediler oranının artması aktif kârlılığı negatif etkilerken, özkaynak/aktif toplam ve toplam gelir/toplam gider oranlarındaki artışın ise aktif kârlılık üzerinde pozitif etkisinin olduğu ifade edilmiştir.

Karahanoglu (2017) çalışmasında Türkiye’ de faaliyet gösteren on adet kalkınma ve yatırım bankasının 2005 Haziran-2016 Ekim dönemlerine ait çeyrek dönemlik bilanço verilerinden yararlanılarak aktif kârlılığı panel data yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda kârlılığı makro ve mikro faktörlerin etkilediği ifade edilmiştir. Ayrıca kârlılığın sermaye yeterlilik oranı, kredi başına takibe dönüşen alacaklar, işsizlik ve yabancı para artışı ile ters, aktif başına düşen alınan krediler, aktif başına düşen verilen krediler, personel başına yapılan diğer harcamalar, faiz giderleri başına yapılan diğer harcamalar, sanayi üretim endeksi ile doğru orantılı olduğu ifade edilmiştir.

5. Veri ve Yöntem

Çalışmada Ürdün (Jordan Islamic Bank), Bahreyn (NBB), Birleşik Arap Emirlikleri (Abu Dubai), Endonezya (Mandiri), Katar (QIB) , Kuveyt (Kuwait international), Malezya (Hong Leong) , Pakistan (Meezan), Suudi Arabistan (Al-Raji) ve Türkiye’de (Albaraka Türk) faaliyet gösteren ve hisse senetleri borsada işlem gören on katılım bankasının 2013-2017 yılları arasındaki konsolide edilmiş mali tablolarından elde edilen veriler kullanılarak, finansal oranlar ile özkaynak kârlılığı arasındaki ilişki dinamik panel veri analizi yöntemi ile test edilmiştir.

Dinamik panel veri analizi yöntemleri daha fazla gözlem kullanma, gözlemlerin daha homojen olmasını sağlama, serbestlik derecesini artırma ve açıklayıcı değişkenler arasındaki bağlantı sorunu azaltması nedeniyle araştırmacılar tarafından tercih edilen ekonometrik yöntemlerden biri olmuştur (Baltagi, 2005).

Genelleştirilmiş Momentler Metodu yöntemine dayanan tahmin ediciler arasında Arellano ve Bond (1991) çalışmasında geliştirilen tahminci en çok kullanılan yöntemlerden biridir. Fark GMM olarak bilinen bu yaklaşım sayesinde, değişkenlerin birinci dereceden farkları alınarak bağımlı değişkenin geçmiş dönem değerlerini araç değişkeni olarak kullanan GMM metodu ile dinamik panel veri analizi tahmininde oluşan aksaklıklar giderilebilir. Böylelikle araç değişkenlerin kullanılması, mevcut GMM koşulları altında doğru tahmin edicilerin bulunmasına imkan sağlayacaktır (İskenderoğlu, 2008: 97).

İki farklı tahmin sonrası testi ile fark GMM yönteminin tahmin sonuçlarının geçerli olup olmadığı analiz edilebilir. Bu tahmin testlerinden ilki Sargan testidir. İkinci ise otokorelasyon testidir (İskenderoğlu, 2008: 155).

Sargan testi ile tahminlerin geçerliliği araç değişkenleriyle sınanmakta ve araç değişkenlerinin asıl değişkenleri tam olarak yansıtıp yansıtmadığı ölçülmektedir (Gujarati, 2004:713). Sargan testinden elde edilen sonuçlar, tahmin için kullanılan araç değişkenlerin geçerli olup olmadığını tespit etmek amacıyla kullanılmaktadır (İskenderoğlu ve diğerleri, 2012: 302). Ayrıca dinamik panel veri analizi tahmin modeli sonuçlarında sipesifikasyon ve oto korelasyon sorunun olup olmadığı ise Arellano ve Bond (1991) çalışmasında t AR₁ ve AR₂ otokorelasyon testleri ile test edilmesi önerilmektedir. AR₂ test sonucunun ise istatistiksel olarak anlamsız olması modelde otokorelasyon sorunun olmadığı anlamına gelmektedir (Arellano, 2003: 121). GMM çalışmalarında tahmin modelinin bir bütün olarak doğru olup olmadığı ise Wald testi ile incelenebilir (Roodman, 2006: 35).

Özkaynak kârlılığının bağımlı değişken olarak kullanıldığı GMM modeli aşağıdaki gibidir.

$$ROE_{i,t} = \alpha_0 + \alpha_1 ROE_{i,t-1} + \alpha_2 SYO_{i,t} + \alpha_3 KAT_{i,t} + \alpha_4 \ddot{O}AT_{i,t} + \alpha_5 K\ddot{O}K_{i,t} \\ + \alpha_6 LDM_{i,t} + \alpha_7 DK\ddot{O}_{i,t} + \alpha_8 TKG_{i,t} + \mu_{i,t}$$

ROE: Özkaynak kârlılığı

SYO: Sermaye yeterlilik oranı

KAT: Krediler/ Aktif toplam oranı

ÖAT: Özkaynak/ Aktif toplam oranı

KÖK: Krediler/ Özkaynak oranı

LDM: Likit değerler / Mevduatlar oranı

DKÖ: Dağıtılmamış kârlar / Özkaynaklar oranı

TKG: Tahsili gecikmiş kredi / Krediler oranı

μ : Hata terimi

i bankayı, t ise zamanı göstermektedir.

6. Bulgular

Çalışmada öncelikle analizde kullanılan 10 katılım bankasının finansal oranlarına ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem	Ortalama	Maksimum	Minimum	Standart Sapma
ROE	50	0.1510	0.2369	0.0586	0.0478
SYO	50	0.1914	0.3628	0.1098	0.0591
Krediler/aktif toplam	50	0.5780	0.7020	0.3455	0.1086
Özkaynak/aktif toplam	50	0.1168	0.1767	0.0449	0.0378
Krediler/özkaynak	50	5.5395	11.9743	2.3920	2.1450
Likit değerler / mevduatlar	50	0.1823	1.0165	0.0156	0.2494
Dağıtılmamış kârlar / özkaynaklar	50	0.2579	0.7467	0.0007	0.1963
Tahsili gecikmiş kredi/ krediler	50	0.0328	0.1247	0.0008	0.0313

Tablo 3 değerlendirildiğinde analize konu olan katılım bankalarının en temel oranlarından olan özkaynak kârlılığını ifade eden ROE oranlarındaki değişim % 6 ile % 24 arasında olmakla birlikte ortalamasının % 15, sermaye yeterlilik oranının ise % 11 ile % 36 arasında değişmekle birlikte ortalamasının % 19 düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Tablo 4'te ise dinamik panel fark GMM analizine ait tahmin sonuçları verilmiştir.

Tablo 4: Özkaynak Kârlılığı ile Çeşitli Finansal Oranlar Arasındaki İlişkinin Dinamik Panel ile Tahmin Sonuçları

Açıklayıcı Değişkenler	Bir Aşamalı GMM Sonuçları
ROE _{t-1}	0.9231* (0.010)
SYO	0.0243 (0.027)*
Krediler / aktif toplam	0.9890 (0.028)*
Özkaynak / aktif toplam	-7.9760 (0.032)*
Krediler/ özkaynak	-0.0933 (0.350)
Likit değerler / mevduatlar	0.0628 (0.480)
Dağıılmamış kârlar / özkaynaklar	-0.1032 (0.700)
Tahsili gecikmiş kredi/ krediler	-1.5458 0.452
Wald testi	34.62* (0.000)
Sargan Testi	1.0223 (0,997)
Ar(1) Olasılık Değeri	0.3631
Ar(2) Olasılık Değeri	0.3625
Banka Sayısı	10
Veri frekansı	Yıllık
Gözlem	400

Tablo 4'teki panel regresyon sonuçlarına göre ilk önce GMM tahmincilerinin tutarlılığı test edilmiştir. Wald testi sonuçları %1 önem

seviyesinde modelin bir bütün olarak anlamlı olduğunu göstermektedir, Araç değişkenleri ile hata terimleri arasındaki ilişki Sargan testi ile test edilmiş ve test sonuçlarına göre araç değişkenlerin geçerli olduğu tespit edilmiştir. AR otokorelasyon testi ise AR_1 ve AR_2 sürecinde otokorelasyon sorununun bulunmadığını göstermektedir, Panel regresyon analizi sonuçlarına göre önceki dönem öz kârlılık oranı, sermaye yeterlilik oranı ve krediler/aktif toplam oranı özkaynak kârlılığını pozitif ve anlamlı, özkaynak/aktif toplam oranının ise özkaynak kârlılığını negatif ve anlamlı şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Diğer oranların ise özkaynak kârlılığı üzerinden anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

7. Sonuç ve Öneriler

Bankacılık sektörü finansal sistemin önemli öğelerinden biri olup piyasa tarafından finansal sistemin sağlıklı işleyişinden sorumlu olan aktörlerden biri olarak görülmektedir. Bankacılık sektörü içerisinde yerini alan ve son yıllarda daha da önem kazanan katılım bankaları da finansal sistem önemli unsurlarından biri haline gelmiştir. Bu bağlamda bu çalışmanın temel amacı bankacılık sistemi içerisinde gün geçtikçe önem kazanan katılım bankalarının çeşitli finansal oranların kârlılığı üzerinde bir etkisinin var olup olmadığını analiz etmektir. Kârlılık göstergesi olarak özkaynak kârlılığının kullanıldığı çalışmada analize dâhil edilen on ülkenin önde gelen ve hisseleri borsada işlem gören on katılım bankasının 2013 ile 2017 tarihleri arasında yıllık veriler üzerinden hesaplanan çeşitli oranlar kullanılarak fark GMM ile analiz gerçekleştirilmiştir.

Analiz sonucunda özkaynak kârlılığının gecikmeli değerlerinin anlamlı ve pozitif sonuçlar vermesi kârlılığın kalıcı olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifade ile bir önceki dönem kâr elde edilmesi bir sonraki dönemde de kâr elde edilebileceğini göstermektedir ki bu sonuç İskenderoğlu vd., (2012) çalışmasıyla da benzerlik göstermektedir. Sermaye yeterlilik oranının özkaynak kârlılığı üzerinde pozitif ve anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç Karahanoğlu (2017) çalışması ile benzerlik göstermekle birlikte piyasa beklentileri ile uyuşmaktadır. Nitekim bu oranı güçlü olan bankalar uluslararası piyasalardan daha uygun ve daha hızlı kredi sağlayabilmektedir. Bu sayede kaynak maliyetlerinde önemli avantajlar sağlayabilmektedirler. Kredilerin/Aktif toplama oranının ise sermaye yeterlilik oranına benzer şekilde özkaynak kârlılığı üzerinden pozitif ve anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç Kaya

(2002) çalışmasıyla da benzerlik göstermektedir. Bu sonuç aynı zamanda katılım bankalarının kaynaklarını verimli kullandığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Özkaynak / Aktif Toplam oranının ise özkaynak kârlılığı üzerinden anlamlı ve negatif etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç Sarıtaş vd., (2016) çalışmasıyla farklılık arz ederken, Kaya (2002) çalışmasıyla benzerlik göstermekte olup aynı zamanda piyasa beklentisiyle de uyuşmaktadır. Nitekim özkaynak artışı özkaynak maliyetinin borcun maliyetinin yüksek olması nedeniyle kârlılık üzerinde olumsuz bir etki yaratması beklenmektedir.

Çalışmadan elde edilen tüm sonuçlara rağmen çalışmanın eksik yönleri bulunmaktadır. Çalışmada kullanılan ülke ve bankaların sayısı ile analize dâhil edilen oranlar sınırlıdır. Aynı zamanda veri aralığı beş yıllık süreyi kapsamaktadır. Sonuçların genelleştirilmesi anlamında daha çok banka ve daha uzun veri aralığı ve daha fazla oran kullanılarak yeni çalışmaların yapılması literatüre katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akdoğan, N. (2010). Tanker, N. *Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri*, Gazi Kitabevi, 13. Baskı, Ankara.
- Akgüç, Ö. (2012). *Banka Finansal Tabloların Analizi*, Avcıol Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul.
- Aktar, Bora; Bodur, Bora (2006). Oranlar Aracılığı İle Finansal Durumunuzu Nasıl Çözümlersiniz?, *Journal of Yaşar University*, 1(1), 49-67
- Aras, O.N. ve Öztürk, M. (2011). Reel Ekonomiye Katkıları Bakımından Katılım Bankalarının Kullandığı Fonların Analizi, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(2), 165-179
- Arellano, M. ve Bond, S. (1991). Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment, *Review of Economic Studies*, 58(2), 277-297
- Arellano, M. (2003). *Panel Data Econometrics*, Oxford: Oxford University Press.
- Atasoy, H. (2007). *Türk Bankacılık Sektöründe Gelir-Gider Analizi ve Kârlılık Performansının Belirleyicileri*, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara.
- Baltagi, B.H. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data*, John Wiley & Sons, Third Edition, UK.

- Çalık Bildirici, E. ve Aygün, M. (2017). Geleneksel Bankalar ile Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Basel III Kriterleri Açısından Kıyaslanması, *Journal Of Current Researches on Business Economics*, 7(2), 47-64
- Demirhan, D. (2010). Türkiye'deki Mevduat Bankalarının Finansal Yapıya İlişkin Kararlarının Kârlılık Üzerine Etkileri, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (45), 157-168
- Esmer, Y., Bağcı, H. (2016). Katılım Bankalarında Finansal Performans Analizi: Türkiye Örneği, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi SBE Dergisi*, 8(15), 17-30
- Gujarati, D. N. (2004). *Basic Econometrics*, McGraw Hill Inc., 4th. Ed., USA.
- Güney, A. (2015). *Bankacılık İşlemleri*, Beta Yayıncılık, 8. Baskı, İstanbul.
- Hazar, A., Babuşçu, Ş. (2017). *Bankacılığa Giriş Temel Bankacılık Bilgileri*, Bankacılık Akademisi, 1. Baskı, Ankara.
- İskenderoğlu, Ö. (2008). *İşletmelerin Büyümesinde Büyüklüğün Etkisi: Türkiye İçin Bir İnceleme*. Nobel Kitabevi, Adana.
- İskenderoğlu, Ö., Karadeniz, E. ve Atioğlu, E. (2012). Türk bankacılık sektöründe büyüme, büyüklük ve sermaye yapısı kararlarının kârlılığa etkisinin analizi, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(1), 291-311.
- Karahanoglu, İ. (2017). Türk Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Aktif Kârlılığını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi, *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, (50), 167-186
- Kaya, Y. T. (2002). Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri 1997-2000, *Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Mali Sektör Politikaları Dairesi Çalışma Raporu*, 2002/1, https://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/raporlar/calisma_raporlari/12762002-1.pdf (11.07.2018)
- Parlakkaya, R. ve Çürük, S.A. (2011). Finansal Rasyoların Katılım Bankaları ve Geleneksel Bankalar Arasındaki Bir Tasnif Aracı Olarak Kullanımı: Türkiye Örneği, *Ege Akademik Bakış*, 11(3), 397-405.
- Pehlivan, P. (2016). Türkiye' de Katılım Bankacılığı ve Bankacılık Sektöründeki Önemi, *Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16(31), 296-324.
- Poyraz, E. (2012). İşletme Sermayesi Finanslama Stratejilerinin Kârlılık Oranları Üzerindeki Etkisi (Akbank A.Ş. Uygulaması), *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(1), 47-56.

- Roodman, D. (2006). An Introduction to Difference and System Gmm in Stata. *Center for Global Development Working Paper*, Sayı: 103'', <http://ideas.repec.org/p/cgd/wpaper/103.html> (01.05.2011).
- Sarıtaş, H., Uyar, K. S. ve Gökçe, A. (2016). Banka kârlılığı ile finansal oranlar ve makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkilerin sistem dinamik panel veri modeli ile analizi: Türkiye araştırması, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (11), 87-108.
- Shah, S. Q. ve Jan, R. (2014). Analysis of financial performance of private banks in Pakistan, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, (109), 1021-1025.
- Taşkın, F.D. (2011). Türkiye’de Ticari Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler, *Ege Akademik Bakış*, 11(2), 289-298.